

<https://doi.org/10.59546/18290744-2023.10-12-26>

ՌԱՖԻԿ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

Հայ-ռուսական համալսարանի իրավունքի տեսության և սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի ավագ դասախոս, ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանի դատավոր, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, Հայ-ռուսական համալսարանի դոկտորանտ

RAFIK KHANDANYAN

Senior Lecturer of the Department of Theory of Law and Constitutional Law of the Russian-Armenian University, Judge of the Administrative Court of Appeal of the Republic of Armenia, Candidate of Law, Associate Professor, Doctoral student of the Russian-Armenian University

РАФИК ХАНДАНЯН

Старший преподаватель кафедры теории права и конституционного права Российско-Армянского университета, судья административного апелляционного суда РА, кандидат юридических наук, доцент, докторант Российско-Армянского университета

**ՌՈՂՂԱԿԻ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ «ՕԲՅԵԿՏ»
ԵՎ «ԱՌԱՐԿԱ» ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԸ ՀՀ ՎԱՐՉԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

**THE TERMS "OBJECT" AND "SUBJECT MATTER" OF DIRECT JUDICIAL
CONTROL IN ADMINISTRATIVE JUDICIAL PROCEEDINGS IN THE
REPUBLIC OF ARMENIA**

**ТЕРМИНЫ «ОБЪЕКТ» И «ПРЕДМЕТ» ПРЯМОГО СУДЕБНОГО
КОНТРОЛЯ В АДМИНИСТРАТИВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РА**

Ներածություն

Հայաստանի Հանրապետության ժամանակակից արդարադատությունում, ինչպես ցանկացած այլ օրենսդրությունում, «օբյեկտ» և «առարկա» հասկացությունները կարևոր դեր են խաղում հատկապես քրեական և վարչական դատավարության համատեքստում: Այս տերմինները, որոնք հաճախ օգտագործվում են դատական որոշումներում և գիտական աշխատություններում, ունեն որոշակի իրավական իմաստներ, բայց դրանց մեկնաբանությունն ու կիրառումը միշտ չէ, որ միատեսակ են:

Սույն հոդվածն ուղղված է Հայաստանի Հանրապետության դատական պրակտիկայում և դոկտրինայում ուսումնասիրություններում «օբյեկտ» և «առարկա» տերմինների գործածության մանրակրկիտ վերլուծությանը: Ուսումնասիրության նպատակն է բացահայտել այս հասկացությունների սահմանման տարբեր մոտեցումներ, դրանց մեթոդաբանական հիմնավորումը, ինչպես նաև առաջարկություններ ներկայացնել տերմինաբանության օգտագործման մեջ երկիմաստությունը վերացնելու համար:

Հոդվածում հեղինակն անդրադառնում է քրեական և վարչական արդարադատության օրինակներին՝ վերլուծելով դատական վճիռները և գիտական աշխատությունները: Հեղինակի նպատակն է ոչ միայն նկարագրել ներկա իրավիճակը, այլև առաջարկություններ ներկայացնել ապագայում այս տերմինների ավելի հստակ և հետևողական օգտագործման համար:

Հիմնական հետազոտություն

1. Ընդհանուր դրույթներ

1.1. Ուսումնասիրության նպատակը

Դոկտրինում և դատական պրակտիկայում դատական վերահսկողության (նորմավերահսկողության) «օբյեկտ» և «առարկա» տերմինները երբեմն համարվում են համարժեք հասկացություններ. դատական վերահսկողության առարկա (օբյեկտ) ասելով՝ հեղինակը հասկանում է նորմատիվ իրավական ակտը¹:

Նորմատիվ իրավական ակտերի նկատմամբ դատական վերահսկողության կամ նորմավերահսկողության օբյեկտի և առարկայի հստակեցումը, դրանց հարաբերակցության ուսումնասիրությունն ունի կարևոր գործնական նշանակություն: Այս հասկացությունների բովանդակության հստակեցումը հնարավորություն կտա.

1) վերացնել դատական պրակտիկայում հասկացությունների խառնաշփոթը և դրանց կամայական օգտագործումը, միևնույն երևույթի մասին տարբեր տերմիններ օգտագործելու անհետևողականությունը.

2) հստակեցնել դատական վերահսկողության անվանումը՝ նորմավերահսկողություն, թե դատական վերահսկողություն:

1.2. Տերմինների միասնականությունը դատական պրակտիկայում

Դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի հարաբերակցության հստակեցումը կնպաստի դատավորների կողմից դատական ակտերում այս հասկացությունների միատեսակ օգտագործմանը:

ՀՀ վարչական դատարանի ակտերի համառոտ վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» հասկացությունների գործածման հարցում հետևողական չէ, նույնիսկ միևնույն դատական ակտում դատական վերահսկողության առարկան իրավաբանական վիճարկվող ակտի իրավաչափությունն է, սակայն նույն դատական ակտի մեկ այլ հատվածում նշվում է, որ դատական վերահսկողության առարկան վարչարարությունն է: Հաջորդիվ կնշվի, որ վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» հասկացությունների օգտագործման հարցում անհետևողական է ոչ միայն ՀՀ վարչական դատարանը, այլ

¹ *Брежнев О. В.*, Некоторые проблемы взаимодействия Конституционного Суда России и органов конституционного правосудия субъектов Федерации // Конституционное и муниципальное право. 2014. № 9. С. 56-60, *Третьякова Е. Д.*, Соотношение правовой экспертизы и нормоконтроля (некоторые вопросы теории и практики) // Конституционное и муниципальное право. 2010. № 9. С. 51-53, *Носенко М. С.*, Оспаривание нормативных правовых актов в судах общей юрисдикции: дис. ... канд. юрид. наук. М.: 2001. С. 15.

նաև ՀՀ մյուս դատարանները, այդ թվում՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի պալատները (այս մասին հաջորդիվ):

Ստորև կնշվի, որ նորմատիվ իրավական ակտը հանդիսանում է ոչ թե վերահսկողության առարկան, այլ օբյեկտը: Բացի դրանից՝ այս ինստիտուտի ճիշտ անվանումը կախված է նրանից, թե ինչն է համարվում դատական ստուգման օբյեկտ՝ իրավական նորմը, թե նորմատիվ իրավական ակտը:

1.3. Դատական ստուգման ինստիտուտի անվանման կապը ստուգման օբյեկտի հետ

Ինչպես նշվեց, այս ինստիտուտի անվանումը մեծապես կախված է նրանից, թե ինչն է համարվում դատական վերահսկողության օբյեկտը՝ նորմատիվ իրավական ակտը, թե իրավական նորմը: Այն հեղինակները, որոնք կարծում են, որ դատական վերահսկողության օբյեկտն իրավական նորմն է², ապա նրանք այս ինստիտուտը կարող են անվանել «դատական նորմավերահսկողություն»: Օրինակ՝ գերմանիայի վարչական դատավարության դասագրքերից մեկում հեղինակը վերահսկողության օբյեկտ է համարում իրավական նորմը, ուստի այդ ինստիտուտն անվանում է նորմավերահսկողություն³:

Եթե դատական վերահսկողության օբյեկտ է համարվում ոչ թե իրավական նորմն է, այլ նորմատիվ իրավական ակտը, ապա այս դեպքում քննարկվող ինստիտուտը պետք է անվանել նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության նկատմամբ դատական վերահսկողություն: Այսպես է վարվել ՀՀ օրենսդիրը, երբ ՀՀ վարչ. դատ. օր.-ի 26-րդ գլուխում դատական վերահսկողության օբյեկտ է համարել ոչ թե իրավական նորմերը, այլ նորմատիվ իրավական ակտը:

Ռուսական գիտության մեջ «նորմավերահսկողություն» տերմինը լայն տարածում չի ստացել. այն հազվադեպ է օգտագործվում նորմատիվ աղբյուրներում: Մինչույն ժամանակ, ՌԴ Գերագույն դատարանի առանձին որոշումներում կարելի է հանդիպել այդ ձևակերպմանը⁴: Ընդ որում, ՌԴ Գերագույն դատարանը նորմատիվ իրավական ակտերը երբեմն անվանում է դատական վերահսկողության առարկա⁵ (ճիշտ կլիներ՝ դա անվանվեր՝ օբյեկտ), իսկ առանձին դեպքերում նորմավերահսկողության օբյեկտ է համարում իրավական նորմը⁶:

Դատական վերահսկողության օբյեկտի որոշման հարցը կապված է ոչ միայն իրավական այս ինստիտուտի անվանման հետ, այլ ունի ավելի խորքային նշանակությունը: Դատական վերահսկողության օբյեկտի հարցը, ըստ էության, վերաբերվում է վերահսկողության ձևական և բովանդակային (նյութական) կողմերին: Բանն այն է, որ իրավական նորմը վարքագծի մասին այն տեղեկությունն է, որն ամրագրվում է տարբեր իրավական ձևերում՝ իրավունքի պաշտոնական աղբյուրներում, այդ թվում՝ նորմատիվ իրավական ակտերում: Եթե դատական վերահսկողության օբյեկտ է համարվում զուտ իրավական նորմը, ապա դա նշանակում է, որ դատավորը ստուգում է միայն իրավական նորմի բովանդակային կողմը, իսկ դրա ամրագրման ձևի իրավաչափության հարցը կարծեք դուրս է մնում վերահսկողությունից: Մյուս

² Ярошенко Н. И., Конституционно-правовые основы организации и контрольной деятельности судебной власти в Российской Федерации. Пермь, 2011, с. 116.

³ Йорг Пуделька Административное право Германии. Том 2. Административно-процессуальное право. Берлин: Инфотропик Медиа, 2023. с. 116-118.

⁴ Беляев В. П., Умарова М. А., Судебный контроль в системе государственного контроля: общетеоретический формат, М., Юрлитинформ, 2021, с. 108.

⁵ Решения Верховного Суда РФ от 7 июня 2007 г. № ГКПИ07-303; от 26 ноября 2012 г. № АКПИ12-1337.

⁶ Определения Верховного Суда РФ от 16 июля 2002 г. № КА02-358; от 8 августа 2013 г. № АПЛ13- 340; от 11 декабря 2013 г. № 57-АПГ13-6 // СПС «КонсультантПлюс».

կողմից, նորմատիվ իրավական ակտը հնարավոր է դիտարկել ոչ միայն իրավական նորմի ամրագրման պաշտոնական ձև, այլև՝ ձևի և բովանդակության միասնության մեջ, ինչը հնարավորություն է տալիս դատարանին ստուգելու նորմատիվ իրավական ակտի ձևական և նյութական իրավաչափությունները:

Լիովին ընդունելի է տեսության մեջ առկա հետևյալ մոտեցումը.

«Իրավական նորմն իրավական ակտի միայն բովանդակային բաղադրիչն է: Մինչդեռ ստուգվում է ոչ միայն ակտի բովանդակությունը, այլև դրա ձևական բաղադրիչը, այսինքն՝ արտաքին ձևակերպման համապատասխանությունը սահմանված պահանջներին, ինչպես նաև ակտն ընդունելու իրավասությունը: Այն պնդումը, որ ստուգման է ենթակա միայն նորմը, ըստ էության, նշանակում է ժխտել նման ձևական չափանիշների ստուգման հնարավորությունը: Մինչդեռ նորմավերահսկողությունն ակտի ինչպես բովանդակության, այնպես էլ ձևի համապարփակ գնահատումն է»⁷:

Բացի այդ, իրավական նորմեր կարող են ամրագրվել իրավունքի տարբեր աղբյուրներում, օրինակ՝ նորմատիվ պայմանագրերում, մինչդեռ դատական վերահսկողության օբյեկտները պետք լինեն հնարավորինս որոշակիացված: Այդ որոշակիությանը հնարավոր է հասնել, եթե օրենսդրությամբ նշվում է, թե ո՞ր իրավունքի աղբյուրներում ամրագրված իրավական նորմերի իրավաչափությունը կարող է ստուգվել:

Նկատի ունենալով նշված հանգամանքը, առավել նպատակահարմար է օգտագործել ոչ թե «նորմավերահսկողություն», այլ «նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության նկատմամբ դատական վերահսկողություն» անվանումը: Միևնույն ժամանակ, եթե վերացարկվենք վերը նշված առանձնահատկություններից, ապա կարելի է նշել, որ «նորմավերահսկողություն» և «նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության նկատմամբ դատական վերահսկողություն» անվանումները ըստ էության վերաբերվում են նույն առարկային:

2. Դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկան» եզրույթների վերլուծությունը

2.1. Ընդհանուր դրույթներ

Դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» հասկացությունների գործածության հարցում անհետևողականություն է նկատվում ոչ միայն դատական որոշումներում, այլ նաև դոկտրինալ աղբյուրներում: Օրինակ՝ առանձին տեսաբաններ դատական նորմավերահսկողության առարկան կապում են իրավական ակտի օրինականության հետ, սակայն հաջորդ նախադասության մեջ նշում են. «ստուգման առարկան նորմատիվ և անհատական իրավական ակտերն են»⁸: Հարց է ծագում ստուգման առարկան նորմատիվ իրավական ակտի օրինականությունն է, թե՞ ինքնին նորմատիվ իրավական ակտն է:

Ընդունելի չէ նաև այն հեղինակների մոտեցումը, որոնք «նորմավերահսկողության օբյեկտն են համարում հանրային իրավահարաբերություններից բխող գործերով վարույթը»⁹:

⁷ Евлоев И. М., О предмете и объекте судебного нормоконтроля // Российское право: образование, практика, наука, 2017, №1 (97). с. 25.

⁸ Соколова А. И., Понятие и правовая природа института нормоконтроля // Вестник ОГУ, 2013, №3 (152)., с. 164.

⁹ Стариков Ю. Н., Носова Ю. Б., Научно-практическая конференция «Применение Кодекса административного судопроизводства российской федерации: первый опыт и актуальные проблемы» (21-23 октября 2015 г.) // Журнал административного судопроизводства, 2016, №2, с. 79.

Վարույթը ոչ թե դատական վերահսկողության (նորմավերահսկողության) օբյեկտ է, այլ այդ վերահսկողությունն իրականացնելու դատավարական ձևը: Քննարկվող հարցը չպետք է շփոթել այն իրավիճակի հետ, երբ բարձր ատյանի դատարանը ստուգում է, թե առաջին ատյանի դատարանը վերահսկողություն իրականացնելիս արդյոք պահպանել է դատական վարույթն ներկայացվող օրենսդրական պահանջները:

ՀՀ վարչական դատավարությունում դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի հարաբերակցությունը պարզելու համար պետք է նախ անդրադառնալ այս հասկացությունները գործածող մյուս դատավարական իրավունքի ճյուղերին, որից հետո անդրադարձ կկատարվի վարչական դատավարությանը:

2.2. Դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» եզրույթները սահմանադրական և քրեական դատավարություններում

2.2.1. Սահմանադրական դատավարությունը: Սահմանադրական իրավունքում երբեմն առանց որևէ բացատրության նորմավերահսկողության օբյեկտ է համարվում «իրավական կարգավորման ոլորտում սահմանադրական օրինականության վիճակը»¹⁰, «սահմանադրական նյութա-իրավական հարաբերությունները, որոնք ծագում են ՌԴ Սահմանադրության պաշտպանության (պաշտպանության) հետ կապված (...)»¹¹: Նման մոտեցումները քիչ հանդիպող են, առավել շատ սահմանադրական դատական վերահսկողության օբյեկտը կամ առարկան կապվում է համապատասխան իրավական ակտերի և դրանց սահմանադրականության հետ:

Այսպես՝ սահմանադրական իրավունքի դոկտրինում առանձին հեղինակներ «վերահսկողության առարկա» ասելով՝ հասկանում են նորմատիվ իրավական ակտերը¹²: Օրինակ՝ Ա. Ն. Կոկոտովը նշում է, որ օրենքը համարվում է սահմանադրական դատական վերահսկողության առարկա¹³:

Այնուամենայնիվ հեղինակավոր սահմանադրագետների մեծ մասը նորմատիվ իրավական ակտերը համարում է ոչ թե դատական վերահսկողության առարկա, այլ՝ օբյեկտ¹⁴: Օրինակ՝ հայտնի սահմանադրագետ Ն. Վ. Վիտրուկը օրենքները, դրանց տեսականները և այլ իրավական ակտերը համարում է Սահմանադրական դատական վերահսկողության օբյեկտ¹⁵:

¹⁰ *Замотаева Е. К.*, Судебный нормоконтроль как способ разрешения конституционно-правовых споров в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. Наук, М., 2005, с. 57.

¹¹ *Молотов А. В.*, Абстрактный и конкретный судебный конституционный нормоконтроль в деятельности Конституционного Суда Российской Федерации: авто-реф. дис. ... канд. юрид. наук, Тюмень, 2003, с. 16.

¹² *Нарутто С. В.*, Компетенция Конституционного Суда Российской Федерации: проблемы регулирования и реализации // *Lex Russica*. 2014. № 7. С. 783-797, *Худолей К. М.*, Полномочия конституционного суда РФ: проблемы теории и практики конституционного правосудия // *Вестник Пермского университета, Юридические науки*, 2011., № 2, с. 71-84, *Бек О. А.*, Нормативный правовой акт как предмет судебного нормоконтроля // *Актуальные проблемы российского права*, 2007, №1., с. 391-394, *Тарибо Е. В.*, Акты судебного толкования права как предмет конституционного нормоконтроля // *Вестник ВГУ, Серия, Право*, 2018, № 3 (34), с. 45-50.

¹³ *Кокотов А. Н.*, Запросы судов в Конституционный Суд Российской Федерации в порядке части 4 статьи 125 Конституции Российской Федерации // *Журнал конституционного правосудия*, 2014, № 6, с. 1-6.

¹⁴ *Кряжков В. А., Лазарев Л. В.*, Конституционная юстиция в Российском Федерации, М.: 1998. с. 21, *Витрук Н. В.*, Виды производств в Конституционном Суде Российской Федерации // *Журнал конституционного правосудия*, 2009, № 6, с. 11-17, *Несмеянова С. Э.*, Конституционный Суд России: итоги работы и перспективы // *Российский юридический журнал*. 2012. № 3, с. 103-108, *Марченко М. Н.*, Судебное правотворчество и судебское право. М.: 2011, с. 20, *Шустров Д. Г.*, Учение о конституции: учебник, В 2 т. Т. 2. М.: Проспект, 2023, с. 477.

¹⁵ *Витрук Н. В.*, Конституционное правосудие, Судебно-конституционное право и процесс: учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2005, с. 53-54.

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 11.10.2016 թվականի թիվ ՍԴՈ-1314 որոշմամբ վարչական դատավարությունում հատուկ վարույթները դասակարգել է՝ ըստ վերահսկողության օբյեկտների.

«Հատուկ վարույթի շրջանակում նախատեսված ընթացակարգերն օբյեկտիվորեն առանձնահատուկ են՝ ըստ դատական վերահսկողության օբյեկտների՝ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու, հավաքի անցկացման մասին համայնքի ղեկավարի որոշումների և գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու, ընտրական իրավունքի պաշտպանության, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու, անբողոքարկելի վարչական ակտերի հիման վրա հանրային իրավական դրամական պահանջներով գումարի բռնագանձման, անձնական տվյալների պաշտպանության, լիցենզիայի հետ կապված լիազոր մարմնի որոշումների իրավաչափությունը վիճարկելու, նորարի գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու, ինչպես նաև դատավորների գնահատման հանձնաժողովի որոշումների վիճարկման վերաբերյալ գործեր»:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը մեկ այլ գործով, ցավոք, միևնույն օգտագործել է «դատական վերահսկողության առարկա» ձևակերպումը: Այսպես՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը 10.10.2017 թ. ՍԴՈ-1381 որոշման մեջ նշել է.

«Նախնական սահմանադրական վերահսկողության առարկա կարող են դառնալ ՀՀ մասնակցությամբ հորիզոնական իրավահարաբերություններ կարգավորող և պետության համար պարտավորություններ սահմանող նորմերը»:

Այս միտքը տերմինաբանական վերլուծության ենթարկելիս՝ պարզ է դառնում երկու հանգամանք: Նախ՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը «վերահսկողության օբյեկտ» ձևակերպման փոխարեն օգտագործում է «առարկա» տերմինը: Երկրորդ՝ վերահսկողության առարկա է համարում ոչ թե միջազգային պայմանագիրը, այլ իրավական նորմերը:

Դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» եզրույթների տարանջատման հարցում համեմատաբար առավել հետևողական են քրեական դատավարության գիտությունը և պրակտիկան:

2.2.2. Քրեական դատավարությունը: Քրեական դատավարության գիտության մեջ երբեմն մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» եզրույթներն օգտագործվում են որպես համարժեք նշանակություն ունեցող տերմիններ¹⁶, սակայն առավել ընդունված է այն մոտեցումը, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության (դատական երաշխիքների վարույթի) օբյեկտներն են հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումներն ու գործողությունները, իսկ դատական վերահսկողության առարկան՝ նշված սուբյեկտների որոշումների և գործողությունների օրինականությունը և հիմնավորվածություն է¹⁷:

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը թիվ ՎԲ-22/08 քրեական գործով 23.05.2008 թ. որոշմամբ հստակ տարանջատել է դատական վերահսկողության օբյեկտը և առարկան.

¹⁶ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս, ԵՊՀ հրատ., 2019, էջ 328:

¹⁷ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (մինչդատական վարույթ), Մաս 2, Հեղ. խումբ, Գիտ. խմբ. Ա. Ղամբարյան, Եր., Հրատ. «Տիգրան Մեծ», 2017, ..., Ավերիսյան Հ. Գ., Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հիմնահարցեր, ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 163, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս, ԵՊՀ հրատ., 2003, էջ 253-254:

«Հեղափոխության մարմնի, քննիչի, դատախազի և օպերատիվ-հեղափոխական գործունեություն իրականացնող մարմինների որոշումներն ու գործողությունները մինչդարձական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության օբյեկտ են, իսկ նշված սուբյեկտների որոշումների և գործողությունների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը դատական վերահսկողության առարկա են»:

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը մեկ այլ՝ թիվ ԱՐԴ1/0003/11/08 քրեական գործով 10.04.2009 թ. որոշմամբ նշել է.

«Նախաքննության մարմնի՝ քրեական հեղափոխումը դադարեցնելու կամ քրեական գործի վարույթը (վարույթի մասը) կարճելու վերաբերյալ որոշումները մինչդարձական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության **օբյեկտ են**, այդ որոշումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը՝ դատական վերահսկողության **առարկա**»:

Նշված գործերով, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը հստակ տարանջատել է դատական վերահսկողության օբյեկտը և առարկան. դատական վերահսկողության օբյեկտ են համարվել վարույթային համապատասխան ակտերը (որոշում, գործողություն, անգործություն), իսկ դատական վերահսկողության առարկա են համարվել վարույթային ակտերի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը:

Այնուամենայնիվ, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը նույնպես այս հասկացությունների սահմանազատման հարցում նույնպես հետևողական չի եղել:

Նախ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 12.02.2010թ. թիվ ԵԿԴ/0081/11/09 գործով կայացրած որոշման մեջ նշել է.

«Մինչդարձական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողությունը, սակայն, դատախազական հսկողության համեմատ ունի իր խնդիրներով պայմանավորված առանձնահատկություններ, որոնք իրենց հերթին պայմանավորում են վերահսկողության **օբյեկտի (առարկայի) (...)** տարբերությունները»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից «վերահսկողության օբյեկտ (առարկա)» ձևակերպման օգտագործումը այս հասկացությունների տարբերակման հարցում ստեղծում է անորոշություն: Ստեղծվում է տպավորություն, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն այդ հասկացությունները նույնացնում է:

Երկրորդ՝ եթե վերը նշված գործերով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը դատական վերահսկողության օբյեկտ էր համարել դատարանում վիճարկվող վարույթային ակտերը, ապա նույն ժամանակահատվածում մեկ այլ՝ թիվ ԵԿԴ/0060/11/10 քրեական գործով 05.11.2010 թ. որոշմամբ բողոքարկվող վարույթային ակտը (քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը) համարել է ոչ թե վերահսկողության օբյեկտ, այլ՝ դատական վերահսկողության առարկա:

«Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է՝ քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը (...) կարող է արդյոք դատական վերահսկողության **առարկա** լինել: (...) **Քրեական գործ հարուցելու մասին որոշումը** դատական վերահսկողության **առարկա** հանդիսանալ չի կարող (...)» (Ընդգծումը՝ հեղ.):

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը, հետագայում օրինակ՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին խափանման միջոցի դատարան բողոքարկելու հարցը քննարկելիս, խափանման այս միջոցն անվանել է դատական վերահսկողության առարկա (տես ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԿԴ2/0009/11/19 գործով 27.12.2022թ. որոշումը):

Ընդունելի պետք է համարել ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի այն ժամանակահատվածի դիրքորոշումը, երբ նա դատական վերահսկողության օբյեկտ էր համարում վա-

րութային ակտերը, իսկ այդ ակտերի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը համարում էր վերահսկողության առարկա:

2.3. Դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» եզրույթների օգտագործումը ՀՀ վարչական դատավարությունում

2.3.1. ՀՀ դատական պրակտիկան: ՀՀ վարչական տարբեր ատյանների դատարանները դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» տերմինների օգտագործման հարցում հետևողական չեն: Այսպես՝ ՀՀ վարչական դատարանը թիվ ՎԴ/3309/05/17 վարչական գործով 16.04.2017 թ. որոշման մեջ նշել է. «դատական վերահսկողության օբյեկտն ընտրական հանձնաժողովի որոշումները կամ գործողությունները կամ անգործությունն են (...)», իսկ թիվ ՎԴ2/0194/05/23 վարչական գործով որոշման մեջ. «վարչական դատարանի վերահսկողության առարկան եզրափակված վարչարարությունն է»:

Այս երկու դատական ակտերի տերմինաբանական վերլուծությունից պարզ է դառնում հետևյալ հանգամանքը: Մի գործով ՀՀ վարչական դատարանը օգտագործել է դատարան վերահսկողության «օբյեկտ» տերմինը և որպես այդպիսին իրավացիորեն համարել է ընտրական հանձնաժողովի որոշումները, իսկ մյուս գործով՝ օգտագործվել է վերահսկողության «առարկա» տերմինը, և որպես այդպիսին համարվել է վարչարարությունը:

Դատական ակտերում տերմինների օգտագործման հարցում անփույթ մոտեցում է, երբ նույն դատական ակտում վերահսկողության առարկա է համարվում մի դեպքում, օրինակ վարչարարությունը, մեկ այլ դեպքում փաստաթղթերի իրավաչափությունը: Օրինակ՝ թիվ ՎԴ2/0099/05/23 վարչական գործով 16.03.2022թ. դատական ակտում նշվում է՝ «դատական վերահսկողության առարկա դարձնել (...) փաստաթղթի իրավաչափությունը», իսկ հաջորդիվ նույն դատական ակտում նշվում է. «վարչական դատարանի վերահսկողության առարկան վարչարարությունն է» կամ «դատական վերահսկողության առարկա դարձնել միջամտող վարչական ակտը»: Հարց է ծագում՝ դատական վերահսկողության առարկան վիճարկվող վարչական ակտի իրավաչափությունն է, թե հենց վիճարկվող վարչական ակտն է:

ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը վարչական գործերով «դատական վերահսկողության օբյեկտ» եզրույթը չի գործածում (այդ ձևակերպումը հանդիպում է դատավորների հատուկ կարծիքներում), սակայն բավականին հաճախ գործածում է «դատական վերահսկողության առարկա» եզրույթը, ընդ որում՝ այն օգտագործում է ոչ թե նույն, այլ տարբեր իմաստով: Այսպես՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը թիվ ՎԴ/1346/05/10 վարչական գործով 24.05.2013 թ. որոշմամբ նշել է. «(...) **վարչական ակտը**, որը վիճարկման հայցի հիման վրա հարուցված գործի քննության ընթացքում դառնում է դատական վերահսկողության **առարկա**», իսկ թիվ ՎԴ/1638/05/19 վարչական գործով 25.08.2022 թ. որոշմամբ իրավացիորեն դատական վերահսկողության առարկա է համարել ոչ թե վարչական ակտը, այլ վարչական ակտի իրավաչափությունը. «(...) ընթացակարգերն ուղղված են հայցվող բարենպաստ վարչական ակտի իրավաչափությունը հիմնավորող հանգամանքների բացահայտմանը, ուստի բոլոր այն դեպքերում, երբ **այդ վարչական ակտի իրավաչափությունը, հանդիսանալով դատական վերահսկողության առարկա**, ստուգվել է դատարանի կողմից, նման պայմաններում կրկնակի վարչարարության անհրաժեշտությունը բացակայում է»:

2.3.2. Վարչական իրավունքի դոկտրինը: Նախ նշենք, որ դատական վերահսկողության առարկան պետք է տարբերակել դոկտրինում օգտագործվող մեկ այլ հասկացությունից՝ նորմատիվ իրավական ակտերի վիճարկման գործերով դատական պաշտպանության առարկայից: Տեսության մեջ նշված գործերով դատական պաշտպանության առարկա ասելով

հասկացվում է դիմողի սուբյեկտիվ հանրային իրավունքները, օրենքով պաշտպանվող շահերը, կամ իրավունակությունը¹⁸:

Վարչական իրավունքի գիտության մեջ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափության նկատմամբ ուղղակի դատական վերահսկողության (նորմավերահսկողության) օբյեկտի և առարկայի վերաբերյալ արտահայտվել են երկու խումբ մոտեցումներ:

Հեղինակների մի խումբը դատական վերահսկողության օբյեկտը և առարկան դիտում են համարժեք հասկացություններ, սակայն նախապատվություն են տալիս «դատական նորմավերահսկողության առարկա» ձևակերպմանը և նշում. «դատարանի նորմավերահսկողական գործունեության առարկան նորմատիվ իրավական ակտերն են»¹⁹:

Ուղղակի դատական վերահսկողության օբյեկտը և առարկան նույնացնելու դեպքում հեղինակները պետք է հստակեցնեն, թե ինչ ընդհանուր տերմինի միջոցով պետք է ցույց տալ, թե դատարանը վերահսկողության ենթական նորմատիվ իրավական ակտի իրավաչափությունը զրոյացնող ստուգելու է ստուգելու՝ հավասարազոր կամ բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերին համապատասխանելու տեսանկյունից, թե նաև նորմատիվ իրավական ակտի ընդունման հիմնավորվածության կամ նպատակահարմարության տեսանկյունից:

Այս առումով ընդունելի է այն հեղինակների դիրքորոշումը, որոնք հստակ տարանջատում են վերահսկողության օբյեկտը և առարկան: Վերահսկողության օբյեկտ են համարում նորմատիվ բնույթի իրավական ակտերը, իսկ առարկան՝ այդ ակտի համապատասխանությունը բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտին: Այսպես՝ Ի. Մ. Եվլոևը նշում է.

«Դատական նորմավերահսկողության օբյեկտը պետք է ներառի նորմատիվ իրավական ակտերը (այդ թվում՝ նորմատիվային հատկություններ ունեցող մեկնաբանման ակտերը) և նորմատիվ համաձայնագրերը կամ դրանց մասերը: Ինչ վերաբերում է առարկային, ապա նորմավերահսկողություն իրականացնելիս դատարանին հետաքրքրում է այն, թե որքանով է ուսումնասիրվող ակտը (պայմանագիրը) համապատասխանում նորմատիվ իրավական ակտերի հիերարխիայում ավելի բարձր դիրք զբաղեցնող այլ փաստաթղթերին: Այսինքն՝ նորմավերահսկողության առարկան ոչ թե բուն նորմատիվ ակտն է կամ համաձայնագիրը, այլ դրանց համապատասխանությունն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերին»²⁰:

Դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի տարբերակումն ունի առավել խորքային (մեթոդաբանական) հիմնավորում: Եթե դատական վերահսկողությունը դիտարկենք որպես դատական ճանաչողություն, դատական ուսումնասիրություն, ապա այդ ճանաչողությունը պետք է ունենա օբյեկտ և առարկա:

2.3.3. Դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի տարբերակման մեթոդաբանական հիմնավորումը: Դատական վերահսկողության օբյեկտը և առարկան ըստ էության նույնն է ինչ դատական հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Այս հասկացությունները պետք է մեկնաբանել գիտական հետազոտության օբյեկտի և առարկայի լույսի ներքո:

Փիլիսոփայական և գիտական գրականության մեջ ուսումնասիրության օբյեկտը հասկացվում է որպես իրական գոյություն ունեցող աշխարհ կամ դրա մի մաս, որը գիտության կողմից ուսումնասիրվում է իր առարկան բացահայտելու համար, մինչդեռ առարկան գոյություն

¹⁸ Այս մասին տե՛ս *Немцева В. Б.*, Предмет судебной защиты по делам об оспаривании нормативных правовых актов // Вестник ОмГУ, Серия, Право, 2010, №3, էջեր 154–158:

¹⁹ Никитин С. В., Предмет судебного нормоконтроля в гражданском и арбитражном процессе // Журнал российского права, 2010, №2 (158), с. 72.

²⁰ *Евлоев И. М.*, О предмете и объекте судебного нормоконтроля // Российское право: образование, практика, наука, 2017, №1 (97), с. 27.

ունեցող աշխարհի որոշակի կողմն է՝ օրինաչափությունները: Գիտության նպատակն այդ օրինաչափությունների (հետազոտության առարկայի) ճանաչողությունն է: Իրավաբանական գիտության և դրա առանձին ճյուղերի օբյեկտը պետությունն է, իրավունքը, իրավահարաբերությունները, իրավախախտումները և այլ քաղաքական և իրավական երևույթները: Հենց նրանք են կազմում իրավաբանական գիտության օբյեկտի հիմքը: Իրաբանական գիտության առարկան որոշակի օրինաչափություններն են: Օրինակ՝ պետության և իրավունք տեսության առարկան պետության և իրավունքի ծագման և զարգացման օրինաչափություններն են²¹:

Այս տրամաբանությամբ ուղղակի դատական վերահսկողության օբյեկտը իրավական կյանքում գոյություն ունեցող այն իրավական ակտերն են, որոնց իրավաչափությունը կարող է ստուգվել դատարանի կողմից իսկ առարկան՝ այդ ակտերի իրավաչափությունն է՝ համապատասխանությունը ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերին:

3. Եզրակացություններ

Իրավագիտության մեջ և դատական պրակտիկայում բացակայում է դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» եզրույթների գործածության միասնական մոտեցումը: ՀՀ դատարաններն, ընդհանուր առմամբ, հետևողական չեն այս հասկացությունների գործածության հարցում, նույնիսկ՝ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի միևնույն պալատը մի գործով դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի մեջ դնում է բովանդակային հստակ տարանջատում՝ վերահսկողության օբյեկտ համարելով ստուգման ենթակա վարութային ակտը, իսկ առարկա՝ դրա օրինականությունը, մեկ այլ գործով՝ վարութային ակտը համարում է ոչ թե օբյեկտ, այլ վերահսկողության առարկա:

ՀՀ դատարանների բառօգտագործումը պետք է լինի հստակ և հետևողական: Եթե ՀՀ դատարանները հիմք ընդունեն դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի տարբերակման դոկտրինալ մոտեցումը, ապա պետք է դատական ակտերում հստակ տարբերակեն դրանք:

ՀՀ վարչական դատավարությունում ուղղակի դատական վերահսկողության *օբյեկտն* այն նորմատիվ իրավական ակտերն են, որոնց իրավաչափության ստուգումը ենթակա է ՀՀ վարչական դատարանին, իսկ դատական վերահսկողության *առարկան*՝ այդ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունն է՝ համապատասխանությունն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող ակտերին:

Ամփոփագիր: Սույն հոդվածում հեղինակի կողմից իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարությունում դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» հասկացությունների սահմանման դատական պրակտիկայի և դոկտրինալ մոտեցումների հանգամանալից վերլուծություն: Հոդվածում ընդգծվում են ՀՀ դատարանների կողմից այդ տերմինների օգտագործման խնդիրներն ու երկիմաստությունները, ինչպես նաև առաջարկվում են դրանց հստակեցման և միասնականացման ուղիներ՝ դատական որոշումների հետևողականությունն ու հստակությունն ապահովելու համար:

Հեղինակն առանձնացնում է վարչական դատավարությունում կարգավորող իրավական ակտերի նկատմամբ դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի տարբերակման մոտեցումների երկու հիմնական խումբ: Ըստ առաջին խմբի՝ դատական վերահսկողության օբյեկտն և առարկան համարվում են համարժեք հասկացություններ, սակայն ընդգծվում է «դատական վերահսկողության առարկա» ձևակերպման օգտագործման նախընտրությունը: Հեղինակների երկրորդ խումբը ձգտում է հստակ տարբերակել այս հասկացությունները, որտեղ վերահս-

²¹ Сырых В. М., История и методология юридической науки: учебник. - М.: Норма: ИНФРА-М, 2012, с. 31-32.

կողմից առարկան կարգավորող իրավական ակտերն են, որոնք ենթակա են դատարանի կողմից ստուգման, իսկ վերահսկողության առարկան դրանց օրինականությունն է՝ ավելի բարձր իրավական ուժ ունեցող ակտերին համապատասխան:

Հոդվածում հեղինակը առաջարկում է դոկտրինալ մոտեցում որդեգրել ՀՀ վարչական դատավարությունում դատական վերահսկողության օբյեկտի և առարկայի սահմանման նկատմամբ, ներառյալ դատական ակտերում այդ հասկացությունների հստակ տարբերակումը: Հեղինակը շեշտում է տերմինաբանության ճիշտ օգտագործման կարևորությունը դատական որոշումներում իրավական հստակություն և միանշանակություն ապահովելու համար:

Հոդվածի եզրակացությունը պարունակում է ՀՀ վարչական դատավարությունում դատական վերահսկողության «օբյեկտ» և «առարկա» եզրույթների կիրառման վերաբերյալ հիմնավոր եզրակացություններ և առաջարկություններ, ինչպես նաև ընդգծում է դատական պրակտիկայում միասնականության և հետևողականության պահպանման անհրաժեշտությունը՝ դատական ընթացակարգերի արդյունավետությունը բարելավելու և Հայաստանում քաղաքացիների և կազմակերպությունների իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունն ապահովելու համար:

Annotation. The author conducts a comprehensive analysis of judicial practice and doctrinal approaches to defining the concepts of "object" and "subject" of judicial control in the administrative proceedings of the Republic of Armenia. The article highlights the problems and ambiguities in the use of these terms by the courts of Armenia and proposes ways to clarify and unify them to ensure consistency and clarity in judicial decisions.

The author identifies two main groups of approaches to distinguishing the object and subject of judicial control in relation to normative legal acts in administrative proceedings. According to the first group, the object and subject of judicial control are considered equivalent concepts, but the preference is given to the formulation "subject of judicial control." The second group of authors seeks to clearly differentiate these concepts, where the object of control is considered to be normative legal acts that are subject to court scrutiny, while the subject of control is their lawfulness in accordance with acts possessing higher legal force.

In the article author proposes adopting a doctrinal approach to defining the object and subject of judicial control in administrative proceedings of Armenia, including a clear differentiation of these concepts in court decisions. The author emphasizes the importance of correct usage of terminology to ensure legal clarity and unambiguity in judicial rulings.

In conclusion, the article presents well-founded conclusions and recommendations regarding the application of the terms "object" and "subject" of judicial control in administrative proceedings of Armenia, and underscores the necessity of maintaining unity and consistency in judicial practice to improve the efficiency of judicial procedures and protect the rights and interests of citizens and organizations in Armenia.

Аннотация. Автор проводит обстоятельный анализ судебной практики и доктринальных подходов к определению понятий «объект» и «предмет» судебного контроля в административном судопроизводстве Республики Армения. В статье выделяются проблемы и неоднозначности в использовании данных терминов судами РА, а также предлагаются пути их уточнения и унификации для обеспечения последовательности и ясности в судебных решениях.

Автор выделяет две основные группы подходов к разграничению объекта и предмета судебного контроля в отношении нормативных правовых актов в административном судопроизводстве. По первой группе, объект и предмет судебного контроля считаются эквивалентными понятиями, но подчеркивается предпочтительность использования формулировки «предмет судебного контроля». Вторая группа авторов стремится к четкому разграничению данных понятий, где объектом контроля считаются нормативные правовые акты, которые подлежат проверке судом, а предметом контроля – их правомерность в соответствии с актами, обладающими более высокой юридической силой.

В статье автор предлагает принять доктринальный подход к определению объекта и предмета судебного контроля в административном судопроизводстве РА, включая четкое различие этих понятий в судебных актах. Автор подчеркивает важность правильного использования терминологии для обеспечения юридической ясности и однозначности в судебных решениях.

В заключение отметим, что статья содержит обоснованные выводы и рекомендации по применению терминов «объект» и «предмет» судебного контроля в административном судопроизводстве РА, а также подчеркивает необходимость соблюдения единства и последовательности в судебной практике для улучшения эффективности судебных процедур и обеспечения защиты прав и интересов граждан и организаций в Армении.

Բանալի բառեր – դատական վերահսկողություն, օբյեկտ, առարկա, դատական պրակտիկա, վարչական դատավարություն, նորմատիվ իրավական ակտեր, սահմանազատում, փարբերակումը, սահմանադրական իրավունք, քրեական դատավարություն, վարչական իրավունքի գիտություն:

Keywords: judicial control, object, subject, judicial practice, administrative proceedings, normative legal acts, delimitation, differentiation, constitutional law, criminal proceedings, administrative law science.

Ключевые слова: судебный контроль, объект, предмет, судебная практика, административное судопроизводство, нормативные правовые акты, разграничение, дифференциация, конституционное право, уголовное судопроизводство, наука административного права.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Մասնագիտական գրականություն՝

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս, ԵՊՀ իրատ., 2019, էջ 328:
2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն (մինչդատական վարույթ), Մաս 2, Հեղ. խումբ, գիտ. խմբ. Ա. Ղամբարյան, Եր., Հրատ. «Տիգրան Մեծ», 2017, ..., Ավետիսյան Հ. Գ., Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հիմնահարցեր, ԵՊՀ իրատ, 2010, էջ 163, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն, Հատուկ մաս, ԵՊՀ իրատ., 2003, էջ 253-254:
3. Брежнев О. В., Некоторые проблемы взаимодействия Конституционного Суда России и органов конституционного правосудия субъектов Федерации // Конституционное и муниципальное право, 2014, № 9, с. 56-60, Третьякова Е. Д., Соотношение правовой экспертизы и нормоконтроля (некоторые вопросы теории и практики) // Конституционное и муниципальное право, 2010, № 9, С. 51-53, Носенко М. С., Оспаривание нормативных правовых актов в судах общей юрисдикции: дис. ... канд. юрид. наук. М., 2001, с. 15.
4. Беляев В. П., Умарова М. А., Судебный контроль в системе государственного контроля: общетеоретический формат, М., Юрлитинформ, 2021, с. 108.
5. Витрук Н. В., Конституционное правосудие, Судебно-конституционное право и процесс: учеб. Пособие, 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2005, с. 53-54.
6. Евлов И. М., О предмете и объекте судебного нормоконтроля // Российское право: образование, практика, наука. 2017, №1 (97).
7. Замотаева Е. К., Судебный нормоконтроль как способ разрешения конституционно-правовых споров в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук, М.: 2005, с. 57.
8. Кокотов А. Н., Запросы судов в Конституционный Суд Российской Федерации в порядке части 4 статьи 125 Конституции Российской Федерации // Журнал конституционного правосудия, 2014, № 6, с. 1-6.
9. Йорг Пуделька Административное право Германии, Том 2, Административно-процессуальное право, Берлин: Инфотропик Медиа, 2023, с. 116-118.
10. Кряжков В. А., Лазарев Л. В., Конституционная юстиция в Российской Федерации, М.: 1998. С. 21, Витрук Н. В. Виды производств в Конституционном Суде Российской Федерации // Журнал конституционного правосудия, 2009, № 6, с. 11-17, Несмеянова С. Э., Конституционный Суд России: итоги работы и перспективы // Российский юридический журнал, 2012, № 3, с. 103-108, Марченко М. Н., Судебное правотворчество и судебское право, М.: 2011, с. 20, Шустров Д. Г., Учение о конституции: учебник. В 2 т. Т. 2. М.: Проспект, 2023, с. 477.

11. Молотов А. В., Абстрактный и конкретный судебный конституционный нормоконтроль в деятельности Конституционного Суда Российской Федерации: авто-реф. дис. ... канд. юрид. Наук, Тюмень, 2003, с. 16.
12. Никитин С. В., Предмет судебного нормоконтроля в гражданском и арбитражном процессе // Журнал российского права, 2010, №2 (158), с. 72.
13. Немцева В. Б., Предмет судебной защиты по делам об оспаривании нормативных правовых актов // Вестник ОмГУ. Серия, Право, 2010, №3, էջեր 154-158:
14. Нарутто С. В., Компетенция Конституционного Суда Российской Федерации: проблемы регулирования и реализации // Lex Russica, 2014, № 7, с. 783-797, Худoley К. М. Полномочия конституционного суда РФ: проблемы теории и практики конституционного правосудия // Вестник Пермского университета. Юридические науки, 2011, № 2, с. 71-84, Бек О. А. Нормативный правовой акт как предмет судебного нормоконтроля // Актуальные проблемы российского права, 2007, №1, с. 391-394, Тарибо Е. В., Акты судебного толкования права как предмет конституционного нормоконтроля // Вестник ВГУ, Серия: Право, 2018, № 3 (34), с. 45-50.
15. Сырых В. М., История и методология юридической науки: учебник. - М., Норма: ИНФРА-М, 2012, с. 31-32.
16. Стариков Ю. Н., Носова Ю. Б., Научно-практическая конференция «Применение Кодекса административного судопроизводства российской федерации: первый опыт и актуальные проблемы» (21-23 октября 2015 г.) // Журнал административного судопроизводства, 2016, №2, с. 79.
17. Соколова А. И., Понятие и правовая природа института нормоконтроля // Вестник ОГУ, 2013, №3 (152), с. 164.
18. Ярошенко Н. И., Конституционно-правовые основы организации и контрольной деятельности судебной власти в Российской Федерации, Пермь, 2011, с. 116.

Դատական որոշումներ¹

1. Решения Верховного Суда РФ от 7 июня 2007 г. № ГКПИ07-303, от 26 ноября 2012 г. № АКПИ12-1337.
2. Определения Верховного Суда РФ от 16 июля 2002 г. № КАС02-358, от 8 августа 2013 г. № АПЛ13- 340, от 11 декабря 2013 г. № 57-АПГ13-6 // СПС «КонсультантПлюс».

Խանդանյան Ռ. - Հայ-ռուսական համալսարանի իրավունքի տեսության և սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի ավագ դասախոս, ՀՀ վերաքննիչ վարչական դատարանի դատավոր, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, Հայ-ռուսական համալսարանի դոկտորանտ, էլ. հասցե՝ rkhandanyan@yahoo.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 04.10.2023 թ., ստրվել է գրախոսության 04.10.2023 թ., երաշխավորվել է Թ. Շաքարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.01.2024 թ.: